

FLORENTEM

LIETUVOS
NACIONALINIS
DAILES
MUZIEJUS

LITHUANIAN
NATIONAL
MUSEUM
OF ART

LEIDINYS / PUBLICATION **FLORENTEM**

Sudarytojos / Publication editors: dr. Aistė Bimbirytė, Joana Vitkutė

Tekstų autorės / Authors of texts: dr. Aistė Bimbirytė, Ramunė Savickaitė, Dalia Tarandaitė, Joana Vitkutė

Redaktorė / Copy-editor dr. Ilona Čiužauskaitė

Vertėja / Translator dr. Raminta Bumbulytė

Dailininkas / Designer Liudas Parulskis

Fotografai / Photographers: Antanas Lukšėnas, Gintarė Grigėnaitė, Tomas Kapočius, Valdas Račyla

Skenuotojai / Scanners: Irena Aleksienė, Vaidotas Aukštaitis

Recenzentės / Publication reviewers:

dr. (hp) Rūta Janonienė, dr. Jolita Liškevičienė

PROJEKTĄ FINANSAVO / THE PROJECT WAS FINANCED BY

PARODA / EXHIBITION **FLORENTEM**

2023 05 16–2024 01 04

Kuratorės / Curators: dr. Aistė Bimbirytė, Ramunė Savickaitė, Dalia Tarandaitė, Joana Vitkutė

Dizainerė / Designer Jonė Miškinytė

Parodos architektė / Exhibition architect Simona Sigita Paplauskaitė

Mokslinė konsultantė / Scientific consultant dr. Reda Griškaitė

EKSPONATUS SKOLINO / EXHIBITS WERE LENT BY:

Lvivo nacionalinė Boryso Voznyckio dailės galerija / Borys Voznycki National Art Gallery in Lviv

Lietuvos nacionalinis muziejus / National Museum of Lithuania

Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus / M.K. Čiurlionis National Museum of Art

Bažnytinio paveldo muziejus / Church Heritage Museum

Žemaičių muziejus „Alka“ / Samogitian Museum Alka

Šiaulių „Aušros“ muziejus / Šiauliai Aušros Museum

Kretingos muziejus / Kretinga Museum

Kauno arkivyskupijos muziejus / Kaunas Archdiocese Museum

Rundalės rūmų muziejus / Rundāle Palace Museum

Žešuvo apskrities muziejus / Regional Museum in Rzeszów

Anykščių menų centras / Anykščiai Art Centre

Vilniaus universiteto herbariumas / Vilnius University Herbarium

Vilniaus universiteto biblioteka / Vilnius University Library

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka / The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčia / Church of God's Providence in Daugai

Dr. Kristina Sabaliauskaitė

Rūta ir / and Rimvydas Baranauskai

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt / Bibliographic information of the publication is available on the Lithuanian Integral Library Information System (LIBIS) portal ibiblioteka.lt

VIRŠĖLYJE / COVER

Jan de Heem. *Natiurmortas su gėlėmis*. XVII a. Lvivo nacionalinė Boryso Voznyckio dailės galerija (fragmentas) / *Still Life with Flowers*. 17th century. Borys Voznycki National Art Gallery in Lviv (fragment). Fot. / Photo Antanas Lukšėnas

© Lietuvos nacionalinis dailės muziejus
The Lithuanian National Museum of Art,
2025

© Aistė Bimbirytė, Joana Vitkutė, sudarymas,
tekstai / editing, texts, 2025

© Ramunė Savickaitė, Dalia Tarandaitė,
tekstai / texts, 2025

© Raminta Bumbulytė, vertimas /
translation, 2025

© Liudas Parulskis, dizainas / design, 2025

ISBN 978-609-426-202-9

TURINYS / CONTENTS

Aistė Bimbirytė, Joana Vitkutė. Įvadas / <i>Introduction</i>	6
Ramunė Savickaitė. Botanikos mokslo įtaka sodų ir parkų raidai Lietuvoje <i>The Influence of Botanical Science on the Development of Gardens and Parks in Lithuania</i>	18
Dalia Tarandaitė. Augalai religinėje dailėje / <i>Plants in Religious Art</i>	48
Aistė Bimbirytė. Gėlių natūrmortai / <i>Still Life with Flowers</i>	86
Ramunė Savickaitė. Gėlių kalba / <i>The Language of Flowers</i>	120
Joana Vitkutė. Buduaras / <i>Boudoir</i>	146
Joana Vitkutė. Tarp meno ir mokslo: augalijos pasaulis kaip XIX a. Lietuvos moters saviraiškos erdvė / <i>Between Art and Science: The World of Vegetation as a Space for the Artistic Expression of a 19th-century Lithuanian Woman</i>	150
Parodos katalogas / <i>Exhibition Catalogue</i>	172

Teminės salės „Botanikos mokslo ištakos Lietuvoje“ fragmentas.

Fot. Gintarė Grigėnaitė

Nuo seno per santykį su gamta žmogus stengėsi suvokti save, rasti ir apibrėžti tikrąjį „aš“. Viena epocha gamtą laikė galinga, savaime tobula stichija, iš kurios tik mokomasi, bet kuriai niekada neprilygstama, kitoje epochoje tobulumas buvo įmanomas tik įsikišus žmogaus protui. Galiausiai reikia paminėti ir tą nepaaiškinamą ilgėsį, kurio genami stengiamės sugrįžti į žaliuojančias iščias. Šį galios santykį atspindi bandymai pažinti ir suvaldyti „tikrąją“ gamtą – botanikos mokslas, sodų menas, gėlių kalbos vadovėliai, kunstkamerų fenomenas. Sudėtingą, kintantį žmogaus santykį su stichija, visata ir vienas kitu rodo siekiai gamtos elementus perkelti į meno kūrinį – ir pasaulietinius, ir religinius. Čia atsidūrę augalai „apaugdavo“ simbolinėmis prasmėmis, kitusiomis atsižvelgiant į laiką ir kontekstą. Pavyzdžiui, gėlė portrete galėjo sufleruoti, koks – gyvas ar miręs – asmuo vaizduojamas jame, augalai Švč. Mergelės Marijos atvaizde galėjo reikšti konkrečius jos gyvenimo etapus, o olandiška XVII a. gėlių kompozicija – atskleisti ekonominę šalies ar asmens galią. Svarbu ir tai, kad natiurmortas, ilgą laiką buvęs žanrų hierarchijos parašėse, XIX a. tapo prieglobsčiu kitai „marginalijai“ – kuriančiai moteriai. Augalijos pasaulis (tikrasis ir perkeltas ant popieriaus ar drobės), kaip arčiausiai namų esantis, buvo viena iš „leistinų“ moteriškosios saviraiškos erdvių. Tą atspindi moterų botanikų istorijos, jų kurti piešiniai, akvarelės, net gėlių kalbos vadovėliai.

2023 m. gegužės 16 d. Vilniaus paveikslų galerijoje duris atvėrė paroda „Florentem“ (lot. *florentem* – žydintį, žydinčią), Lietuvos kultūros tarybos finansuoto projekto „In natura veritas“ (liet. „Tiesa gamtoje“) dalis. Kuratorių dr. Aistės Bimbirytės, Dalios Tarandaitės, Ramunės Savickaitės, Joanos Vitkutės, architektės Sigitos Simonos Paplauskaitės ir dizainerės Jonės

Teminės salės „Nuo botanikos sodo iki miesto parko“ fragmentas

Fot. Gintarė Grigėnaitė

Fragment of the hall
*From Botanical Garden
to City Park*

Photography: Gintarė Grigėnaitė

Miškinytės dėka daugiau nei 150 eksponatų iš 17 institucijų ir privačių asmenų kolekcijų susipynė į žydintį ir žaliuojantį pasakojimą, nusidriekusį per devynias sales. Eksponatai buvo suskirstyti į septynias temines dalis: „Botanikos mokslo ištakos Lietuvoje“, „Nuo botanikos sodo iki miesto parko“, „Dvarų parkų estetika“, „Augalai religinėje dailėje“, „Gėlės pasaulietinėje dailėje“, „Augalijos pasaulis – XIX a. moters meninės saviraiškos erdvė“, „Botanikų keliais“.

Parodos kryptis atvėrė kelią eksponatų įvairovei. Kiekvieną temą atskleidė vietos ir užsienio šalių menininkų ir mokslininkų kūriniai: natūrmortai, profesionalų ir liaudies dailininkų kurti religiniai paveikslai, skulptūros, peizažai, botanikų portretai ir jų darbo įrankiai, svarbūs leidiniai, atminimo albumai ar net tokie netikėti eksponatai kaip žirgo raginimo šmaikštis ar iš bažnyčios atkeliavusios indaujos durys. Atskiru ekspozicijos segmentu tapo ir interpretacinė buduaro rekonstrukcija, leidusi lankytojui tarsi pro rakto skylutę žvilgtelėti į privačią kuriančios moters erdvę.

Didelio pasisekimo sulaukusią parodą atrodė privalu įamžinti. Galiausiai ir pasakyti norėta daugiau, nei leido parodos formatas. Tad jūsų rankose – leidinys, tapęs kai kuo daugiau nei įprastu katalogu. Be įvado, tekstinę dalį sudaro kuratorių parengti ir pagrindinės „Florentem“ temas plėtojantys moksliniai straipsniai bei parodos struktūrą atliepiantis katalogas. Viliamės, kad ši žydinti knyga net ir pasibaigus parodai liks aktuali ir patraukli kasdienių gamtos, meno ir mokslo studijų palydovė.

Teminės salės „Dvarų parkų estetika“ fragmentas

Fot. Gintarė Grigėnaitė

Fragment of the hall
Aesthetics of Manor Parks

Photography: Gintarė Grigėnaitė

PABAIGOJE – KELETAS PADĖKOS ŽODŽIŲ

Be glaudaus institucinio bendradarbiavimo paroda „Florentem“ būtų buvusi neįmanoma. Ekspонатus parodai skolino Lvivo nacionalinė Boryso Voznyckio dailės galerija, Lietuvos nacionalinis muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Bažnytinio paveldo muziejus, Žemaičių muziejus „Alka“, Šiaulių „Aušros“ muziejus, Kretingos muziejus, Kauno arkivyskupijos muziejus, Anykščių menų centras, Rundalės rūmų muziejus (Latvija), Žešuvo apskrities muziejus (Lenkija), Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centras, Vilniaus universiteto biblioteka, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčia. Nuoširdžiai dėkojame ir privačias savo kolekcijas atvėrusiems dr. Kristinai Sabaliauskaitei, Rūtai ir Rimvydui Baranauskams.

Atskirai padėkoti norėtume gausiam parodą, ją lydėjusią edukacinę programą ir šį leidinį kurti, formuoti ir žinią apie jį skleisti padėjusių žmonių būriui. Tariame ačiū Lietuvos istorijos instituto vyresniajai mokslo darbuotojai dr. Redai Griškaitei, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto tyrėjoms – vyriausiajai mokslo darbuotojai dr. (hp) Rūtai Janonienei ir vyresniajai mokslo darbuotojai dr. Jolitai Liškevičienei, Vilniaus universiteto Botanikos sodo Pomologinių kolekcijų grupės tyrėjai dr. Silvai Žilinskaitei, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto direktorei dr. Daliai Klajumienei, botanikei Dovilei Rylienei, vertėjai dr. Ramintai Bumbulytei, Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro jaunesniajam mokslo darbuotojui, Vilniaus universiteto herbariumo vadovui dr. Mindaugui Rasimavičiui, vertėjai Irenai Katilienei, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjai Erikai Kuliešienei, Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių

Teminės salės „Gėlės
pasaulietinėje dailėje“
fragmentas

Fot. Gintarė Grigėnaitė

Fragment of the hall
Flowers in Secular Art

Photography: Gintarė Grigėnaitė

departamento direktorei Nijolei Klingaitei-Dasevičienei ir Retų spaudinių skyriaus vyresniajai bibliotekininkei Brigitai Zorkienei, Kaišiadorių vyskupijos generaliniam vikarui kunigui Rolandui Bičkauskui ir Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčios kunigui Vidui Jelinskui, Kretingos muziejaus vyriausiajai muziejininkei-istorikei Jolantai Klietkutei, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorei dr. Rūtai Kačkutei, Lietuvos nacionalinio muziejaus Ikonografijos rinkinių skyriaus vedėjai Jolantai Bernotaitytei ir to paties skyriaus muziejininkei Karolinai Bukovskytei, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Dailės skyriaus vedėjai Jūratei Kaučikaitei, Bažnytinio paveldo muziejaus direktorei Ritai Pauliukevičiūtei ir Vilniaus arkivyskupijos bažnytinių vertybių apskaitos ir restauravimo skyriaus vadovei, vyriausiajai rinkinių kuratorei Sandrai Stonytei, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus generalinei direktorei Dainai Kamarauskienei, generalinio direktoriaus pavaduotojai-vyriausiajai muziejaus rinkinių kuratorei Nijolei Adomavičienei ir rinkinių kuratorėms Rasai Elenai Kisielis, Palmyrai Sakalauskienei, Vilmai Kilinskienei, Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorei Evai Stonkevičiui ir šios atminties institucijos muziejininkei-rinkinio saugotojai Daivai Lukšienei, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Rinkinių skyriaus vedėjui Daliui Avižiniui, Anykščių menų centro direktoriui Tomui Tuskeniui, Kauno arkivyskupijos muziejaus direktoriui dr. Dariui Žukauskui, Žešuvo apskrities muziejaus direktoriui Bogdanui Kaczmarui ir Meno skyriaus vadovui dr. Michalui Rut, Rundalės rūmų muziejaus direktorei dr. Laurai Lūsei, Meno tyrimų skyriaus vadovei dr. Baibai Vanagai ir Kolekcijų skyriaus vadovei Kristinei Budžei, Lvivo nacionalinės Boryso Voznyckio dailės galerijos direktoriui Tarasui Vozniakui.

Teminės salės „Augalijos pasaulis – XIX a. moters saviraiškos erdvė“ fragmentas
Fot. Gintarė Grigėnaitė

Fragment of the hall
The World of Vegetation as a Space for Artistic Expression of a 19th-century Woman
Photography: Gintarė Grigėnaitė

Dėkojame ir Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus vadovybei ir kolegoms, tikėjusiems mūsų idėja ir padėjusiems ją įgyvendinti: dr. Arūnui Gelūnui, dr. Algei Andriulytei, Jolantai Jurašienei, Laimai Sazonovai, dr. Gediminui Mikelaičiui, dr. Ilonai Čiužauskaitei, Editai Namajūnienei, Skirmantei Kvietkauskienei, Antanui Lukšėnui, Tomui Kapočiui, Valdui Račylai, Irenai Aleksienei, Vaidotui Aukštaičiui, Rasai Adomaitienei, Rimai Rutkauskienei, Ilonai Mažeikienei, Prano Gudyno restauravimo centro specialistams, Vadimui Šamkov, Andriui Meliui ir jo komandai, Vasilijui Fiodorovui, Broniui Aleknavičiui, Jonui Aleksai, dr. Rūtai Statulevičiūtei-Kaučikienei, Gintarei Grigėnaitei, Vidmantui Valantiejiui, Skirmantui Stankevičiui, Živilei Krupickaitei ir, žinoma, be atokvėpio plušiančiam Vilniaus paveikslų galerijos kolektyvui.

Dr. Aistė Bimbirytė, Joana Vitkutė

15. Botaniniai augalų modeliai.
XIX a. vid.–XX a. pr.

Papjė mašė. Gamintojas – Roberto (apie 1821–1898) ir Reinholdo (apie 1861–1927) Brendelių įmonė

Vilniaus universiteto herbariumas

Fot. Gintarė Grigėnaitė

15. Botanical models of plants.
Mid-19th–early 20th century

Papier-mâché. Manufacturer: Robert (ca. 1821–1898) and Reinhold (ca. 1861–1927) Brendel Company

Vilnius University Herbarium

Photography: Gintarė Grigėnaitė

Šiandien apie botanikos mokslo raidą Lietuvoje primena Vilniaus universiteto herbariumo ir bibliotekos eksponatai: tyrėjų rašytos ir skaitytos knygos, kruopščiai paruošti herbarai, gamtos tyrimams reikalingi prietaisai, augalų sėklų pavyzdžiai (9–11 il.). Vienas seniausių leidinių – vokiečių dvasininko, gydytojo ir botaniko Hieronimo Bocko (1498–1554) augalų stebėjimu iš natūros paremtas veikalas, padėjęs modernizuoti viduramžišką botanikos mokslą. Šis Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomas vaistinių augalų žinynas, papildytas gausiomis iliustracijomis (dalis jų spalvinta ranka)¹⁵, greičiausiai naudotas Vilniaus universiteto Gamtos istorijos katedros įkūrėjų, o gal net ir jų pirmtakų (12 il.).

O štai pirmasis botanikos veikalas lietuvių kalba, parašytas kunigo, pranciškono, botaniko, geografo, bibliofilo, poligloto, pedagogo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos (1771–1849), išspausdintas tik 1900 m. Po studijų Vilniaus universitete Pabrėža iki mirties gyveno Kretingos bernardinų vienuolyne, kur atsidėjo mokslinei veiklai – rinko ir aprašė Žemaitijos augaliją, susirašinėjo su Volfgangu, J. Jundzilu. 1834–1843 m. Pabrėža žemaičių tarpe parengė veikalą „Taislius augyminis“ („Augalų sistema“). Jame autorius apibūdino daugiau nei 600 augalų ir taip sukūrė lietuvišką vardyną. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomas originalus 1042 puslapių „Taisliaus augyminio“ rankraštis 2008 m. kaip nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektas buvo įtrauktas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą.

Ne tik morfologiškai tikslūs, bet ir vizualiai patrauklūs senieji akvarele spalvinti augalų piešiniai. Mokėti taisyklingai pavaizduoti augalą buvo privaloma kiekvieno būsimo botaniko užduotis. Tokie atvaizdai informatyvūs, vaizdavimo būdas pasirinktas toks, kad labiausiai atspindėtų pristatomą augalą, matomos net smulkiausios jo detalės, piešinius papildė aprašai. Tarsi gyvi skleidžiasi nežinomo XIX a. I p. autoriaus pieštų šilagėlių žiedai

15 Hieronymus Bock (1498 Haidelshaimas (dab. Bruchzalis dalis)–1554 Hornbachas), *Kreüterbuch, darin unterscheidet, Nammen und Wirkung der Kräuter, Stauden, Hecken und Beumen, sampt ihren Früchten, so inn Teutschen Landen wachsen* [...] (Strasbūras, 1587).

6. Penėlas. XIX a.

Kanva, biseris, popierius, stiklas,
siuvinėjimas karoliukais
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus.
TD 4039

Fot. Tomas Kapočius

6. Pencil Case. 19th century

Canvas, beads, paper, glass, beadwork
The Lithuanian National Museum of Art.
TD 4039

Photography: Tomas Kapočius

ir šiltnamiuose auginti egzotiniai šiltųjų kraštų augalai. Žinoma, gausiai augintos ir gėlės. Tyzenhauzo dukterėčios Giunterytės-Puzinienės atmintyje išliko tada dar jos senelio, Konstantino tėvo, Ignacijaus Tyzenhauzo (1760–1822) valdyto Rokiškio idilė: „Kitas vaizdas, kurį prisimenu visą, buvo kelionė į Ukmergės apskritį, į Rokiškį, pas senelį Tyzenhauzą. <...> Iki šiol man kvepia razetų, leukonijų, gvazdikų ir rožių puokštės, kasdien atnaujinamos ant mamos tualetinio staliuko.“¹⁹

Tad nenuostabu, kad ir Konstantino duktė Elena įkvėpimą rado gamtos studijose. Jos rankai priklauso išpūdingas mikologijos (mokslas, tiriantis grybus, pelėsius ir kerpes) ir dailės kūrinys: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomas Pastoviuose 1854–1862 m. iš natūros pieštų grybų atlasas (3 il.).²⁰ Deja, kol kas apie šio ypatingo darbo autorę žinoma nedaug. Anot Redos Griškaitės, „po tėvo Konstantino Tyzenhauzo mirties kartu su broliu Reinoldu (1830–1880) apsigyveno šeimos rezidencijoje Pastovių dvare, kur „šiek tiek nusivylusi gyvenimu“ užsidarė tarp tėvo paliktų knygų ir paveikslų“²¹. Kaip tik vienatvėje ir skleidėsi mokslinės Tyzenhauzaitės aspiracijos.

Skyrium minėtina ir Paluknio (dab. Paluknio seniūnija, Trakų rajono savivaldybė) dvarininkaitė Aleksandra Volfgangaitė (1805–1861; deja, kaip ir Elenos, Aleksandros atvaizdas mūsų dienų nepasiekė), augusi ypatingoje, universitetinėje, aplinkoje. Ji, keturios seserys ir brolis gimė Vilniuje, Vilniaus universiteto Farmacijos, farmakologijos ir policinės-teisinės chemijos katedros ordinarinio profesoriaus, vieno iš Imperatoriškosios Vilniaus medicinos draugijos įkūrėjų, aistringą botaniko Jono Frideriko Volfgango (1776–1859) ir Trakų apskrities bajoraitės Aloyzos Pacovskytės (1785 arba 1786–1846) šeimoje. Iš paskirų detalių Volfgangaitės biografiją sudėliojusi Griškaitė²² neabejoja, kad mokslinę Aleksandros veiklą skatino artimas ryšys

¹⁹ Giunterytė-Puzinienė G., *op. cit.*, p. 38.

²⁰ Tyzenhauzówna H., *Grzyby krajowe, rysowane z natury*, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 29, b. 735, l. 1r–112r.

²¹ Griškaitė R., *Moteris ir Istorija: Kamilės Narbutaitės patirtys*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016, p. 255.

²² Griškaitė R., *Nuo botanikos iki istorijos: Paluknio dvaro literatė Aleksandra Volfgangaitė (Aleksandra Tekla Sofia Wolfgang, 1805–1861)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016.

su tėvu. Panašiai manė ir amžininkai. Anot Dominyko Cezarijaus Chodzkos (1796–1863), vyriausioji Volfgangaitė „beveik nuo vaikystės mėgo botaniką ir gamtos mokslus“²³, o po tėvo mirties užbaigė vieną svarbiausių jo darbų – botaninės terminologijos žodyną lenkų kalba. Chodzkai pritarė ir Franciszekas Maksymilianas Sobieszczański (1814–1878). Jis nurodė, kad Aleksandra „ypač entuziastingai padėjo tėvui jo botaniniuose ieškojimuose ir tyrimuose ir tam mokslui rodė tokią pat didelę aistrą, į lenkų kalbą vertė jo darbus“²⁴. O štai Adomas Ferdinandas Adamovičius (1802–1881) paminėjo ne tik Aleksandrą, „kuri rašė knygeles apie botaniką“, bet ir jos seserį, „kuri piešė augalus“²⁵. Griškaitė spėja, kad toji dailininkė yra Aleksandros sesuo Julija Volfgangaitė (1807–1845).²⁶ Ši bendra seserų veikla dar kartą liudija Volfgangų šeimoje vyravusią mokslinę dvasią ir rodo, kad Julija gerai išmanė didelio kruopštumo reikalaujančią botaninę dailę. Maža to, Juliją Volfgangaitę kartu su Elena Tyzenhauzaite galima statyti į vieną būrį su kitomis šiai dailės sričiai nusipelnusiomis moterimis, tokiomis kaip Alida Withoos (1661–1730), Maria Moninckx (apie 1676–1757)²⁷ ar jau kiek vėliau kūrusi Ellen „Nelly“ Thayer Fisher (1847–1911).

Kaip minėta, botaniniam darbui, tik dar rimtesniam, atsidėjo ir Aleksandra. 1826 m. Juozapo Zavadzki (1781–1838) spaustuvėje pasirodė jos parengtas žymaus šveicarų botaniko, pedagogo, Ženevos akademijos rektoriaus, teologo, evangelikų kunigo Jeano-Pierre'o Étienne'o Vaucher (1763–1841) monografijos apie asiūklius (pranc. *Monographie des Prêles*, Geneva / Paris: 1822) vertimas į lenkų kalbą²⁸ (4 il.). Knygą, kurios tikslas buvo nors šiek tiek prisidėti prie botanikos mokslo populiarinimo Lietuvoje, vardinių (Joninių) proga ji skyrė savo tėvui.²⁹

Volfgangas labai didžiavosi dukros pasiekimais ir knygą suskubo siųsti savo kolegoms botanikams, tarp jų ir žymiajam Lietuvos floros tyrėjui pranciškonui Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai (1771–1849). Pabrėža leidinį įvertino kaip „ypatingą atvejį literatūroje“, jam imponavo puikus vertimas, bet ypač tai, „kad tokiam darbui ryžosi jauna moteris“³⁰. Volfgangaitės ir jos gerbėju save vadinusio Pabrėžos keliai susidūrė ir dar kartą. Aleksandros tėvo nuolat raginamas sisteminti Žemaitijoje surinktą botaninę medžiagą, kuri galiausiai virto veikalu „Taislius augyminis“³¹, botanikas susidomėjo profesoriaus idėja atrastus naujus augalus pavadinti pagoniškų Lietuvos dievybių vardais³². Ir kaip tik čia į pagalbą atėjo Aleksandra. 1843 m. „Taisliaus augyminio“ pratarinėje apie vienintelę joje autoriaus padėką pelniusią moterį Pabrėžą rašė:

Be nurodytųjų, buvo dar ir kitų, kurie palengvino mano vargus rengiant šį veikalą: iš jų pirmoji buvo šviesioji panelė Aleksandra Volfgangaitė, kuri, paraginta anksčiau minėto savo šlovingiausio tėtušio, nors man nė trupučio nepažįstama ir neprašyta, vis dėlto surinko ir išrašė senų pagoniškų laikų žemaičių dievaičių vardus, teikė man [juos] dovanoti, ir tais vardais yra pramintos kai kurios šio veikalo augalų veislės.³³

23 *Ibid.*, p. 37. Citatos knygoje pateiktos originalo kalba. Čia ir toliau jos išverstos į lietuvių kalbą. Už jų vertimą nuoširdžiai dėkoju knygos autorei Redai Griškaitėi.

24 *Ibid.*

25 *Ibid.*, p. 37–38.

26 *Ibid.*

27 van Suchtelen A., „Women and the Art of Flower Painting“.

28 Vaucher J.-P. É., *Monografia skrzypow*, tłumaczenie z francuskiego [przez A. Wolfgang], Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem, 1826.

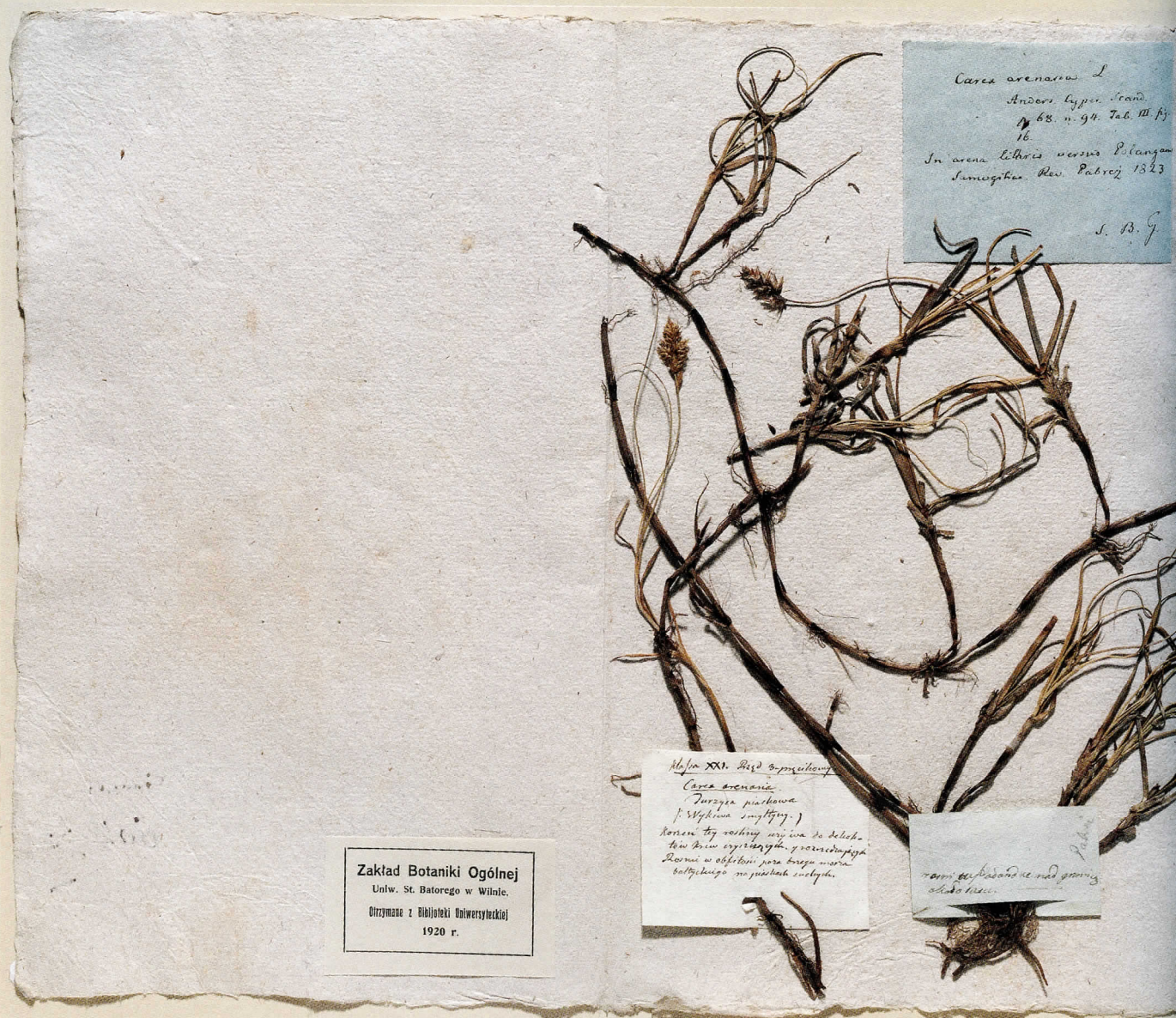
29 Griškaitė R., *Nuo botanikos iki istorijos*, p. 45.

30 *Ibid.*, p. 45–54.

31 Veikalo rankraštis pirmą kartą išspausdintas 1900 m. 2009–2015 m. paskelbta mokslinė šio darbo laida (išlaikyta autentiška rašyba). Žr. Pabrėža J. A., *Taislius augyminis*, parengė O. Kažukauskaitė ir R. Šepetytė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009–2015.

32 Volfgangas kadaise priklausė Šubravcų (ve/ Nenaudėlių) draugijai (veikė 1817–1822 m.), kurios nariai slapyvardžiais rinkosi kaip tik pagoniškus Lietuvos dievybių vardus. Ne vieną tokį slapyvardį rasime ir Pabrėžos veikalė. Taip simboliškai ir augalų pasaulyje buvo jam žinti Volfgangui (taigi ir jo dukrai Aleksandrai) brangūs bičiuliai ir kolegos. Daugiau apie tai žr. *ibid.*, p. 55–56.

33 Pabrėža J. A., *op. cit.*, t. 1, p. 53–54. Už Pabrėžos citatos vertimą į šiuolaikinę lietuvių kalbą nuoširdžiai dėkoju dr. Giedriui Subačiui.

1.6

Kunigo, pranciškonų vienuolio, botaniko, geografo, bibliofilo, poligloto, pedagogo, pirmojo botanikos veikalo lietuvių kalba (žemaičių tarme) autoriaus, lietuviškosios botanikos terminologijos kūrėjo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos (1771–1849) Palangoje surinkta viksva su Vilniaus universiteto profesorius botaniko Stanislovo Batiso Gorskio (1802–1864) patvirtinimu. 1823

VUH

The sedge, collected in Palanga by a priest, Franciscan monk, botanist, geographer, bibliophile, polyglot and an author of the first botanical work in the Lithuanian language (Samogitian dialect) Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849) with the approval of Vilnius University Professor botanist Stanisław Batys Górski (1802–1864). 1823

VUH

17

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771 Večiai–1849 Kretinga)

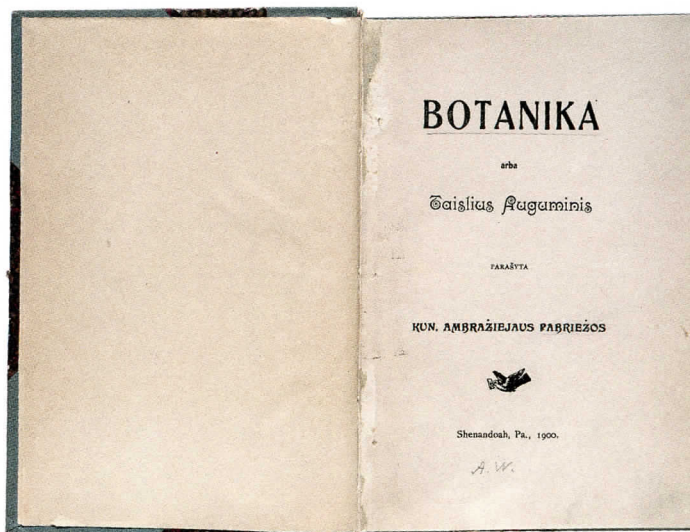
Botanika, arba Taislius auguminis (Šenandoa, 1900) – 1834–1843 m. parašytas pirmasis botanikos veikalas lietuvių kalba (žemaičių tarme). Rankraščio ištraukos pradėtos publikuoti 1900 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose vietos lietuvių leisto savaitraščio „Dirva“ lėšomis

LMAVB LMAVB RSS LK-19/254

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771, Večiai–1849, Kretinga)

Botanika, arba Taislius auguminis (Shenandoah, 1900) – the first botanical work in the Lithuanian language (Samogitian dialect), written between 1834 and 1843. Excerpts from the manuscript were published in 1900, in the United States of America, funded by the local Lithuanian weekly *Dirva*

WLLAS LMAVB RSS LK-19/254

18

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771 Večiai–1849 Kretinga)

Paveikslas-herbariumas, iki mirties kabojęs Pabrėžos celėje Kretingoje (įrašas: „Deiws mata, cziesos bieg, smertis gien, wiesznaste lauk“ („Dievas mato, laikas bėga, mirtis artėja, amžinybė laukia“)). XIX a. I p.

Popierius, akvarelė, įklija, 49,7x32,6

KM. KM GEK-6540

Fot. Jolanta Klietkutė, 2023

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771, Večiai–1849, Kretinga)

Image – Herbarium which hung Pabrėža's cell at Kretinga Monastery until his death (the inscription reads: 'Deiws mata, cziesos bieg, smertis gien, wiesznaste lauk' ('God sees, time flies, death approaches, eternity awaits')). Early 19th century

Paper, watercolour, insert, 49.7x32.6

KM. KM GEK-6540

Photography: Jolanta Klietkutė, 2023

F7-309.T.V

1

Wielmoirny Moisi Dobrodzijsi!

List Wielmoirnego do Moisa Dobrodzijsa

23. Lipca do mnie adresowany tak mnie
z miškoyt, iz usunawpy na bok uszygub
kie bojerliwosci, ktore mi iz do tych czas
knapowaty; nier miennie postanowitem
cata moje prace chocia i mikeremna, ni
podteg prepisow do uktadania Ristm'ha
utorionu, a nie ktore flance prawi na
pót poproschmate, y w kolo rask smie
mione; jednake prestai do Wilna; uiz
ey bouim wtem szawiz ządanie W.W.
Moisa Dobrodzijsa, y publiczna potrze
ba, mi iz wraukie niepyje mnozi mo
gaze staz wzmilnagc' dla mnie. —

Rostiny w Ristmirlen moim sz powolne,
suche, tem samem bardzo knuche, y poer
ta preuytajic od prazduy a niuwariny
jardy pewnie by sz obrwity w mazur.
poradzawpy sz naszego Exprowinizata
y Gwardyana W.W. Skarkowskiego, u
mysti-

7.3

Jurgio Ambraziejus Pabrėžos (1771–1849) laiškas Jonui Friderikui Volfgangui (1776–1859). Jame kaip knygos apie asiūklius vertėja minima jo dukra Aleksandra Wolfgangaitė (1805–1861). 1828 m. rugpjūčio 4 d. Kretinga

LMAVB, LMAVB RS, F7-309, I.1r

Jurgis Ambraziejus Pabrėža's (1771–1849) letter to Jan Fryderik Wolfgang (1776–1859), in which his daughter Aleksandra Wolfgang (1805–1861) is mentioned as the translator of a book about the horsetails. 4 August 1828. Kretinga

WLLAS, LMAVB RS, F7-309, p. 1r

THE REFLECTOR